

Do czego służy transformator?

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film (standardowy)
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Do czego służy transformator?

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0.

Czy to nie ciekawe?

Czy wiesz, że codziennie i to niejednokrotnie masz do czynienia z transformatorami? Warto to sobie uświadomić i dowiedzieć się, czym jest transformator i jakie są jego zastosowania.

Być może już wiesz, że **transformator to urządzenie, które obniża albo podwyższa napięcie elektryczne**. Jeśli przyjrzesz się dokładnie ładowarce swojego telefonu, przeczytasz napis: $U_{we} = 230 \text{ V}$, $U_{wy} = 5 \text{ V}$. Oznacza to, że możesz podłączyć ładowarkę do gniazdka sieci energetycznej (i to jest napięcie wejściowe 230 V), a uzyskujesz napięcie (wyjściowe) znacznie mniejsze, równe 5 V, bo takie jest potrzebne do ładowania akumulatora telefonu.

Na pewno znasz widok przesyłowych linii energetycznych, tzw. linii wysokiego napięcia. Na wyjściu z elektrowni transformatory podwyższają napięcie na przykład do 110000 V. Tak wysokie napięcie jest konieczne w celu zapewnienia jak najmniejszych strat energetycznych występujących podczas przepływu prądu na duże odległości. Następnie, gdy energia zostanie już dostarczona do miasta, napięcie jest obniżane do takiego, którego używasz w domu (230 V). Bez transformatorów przesyłanie energii elektrycznej np. do domów byłoby niemożliwe, a używanie napięcia 110 kV w urządzeniach domowych - bardzo niebezpieczne.

Twoje cele

W tym e-materiale:

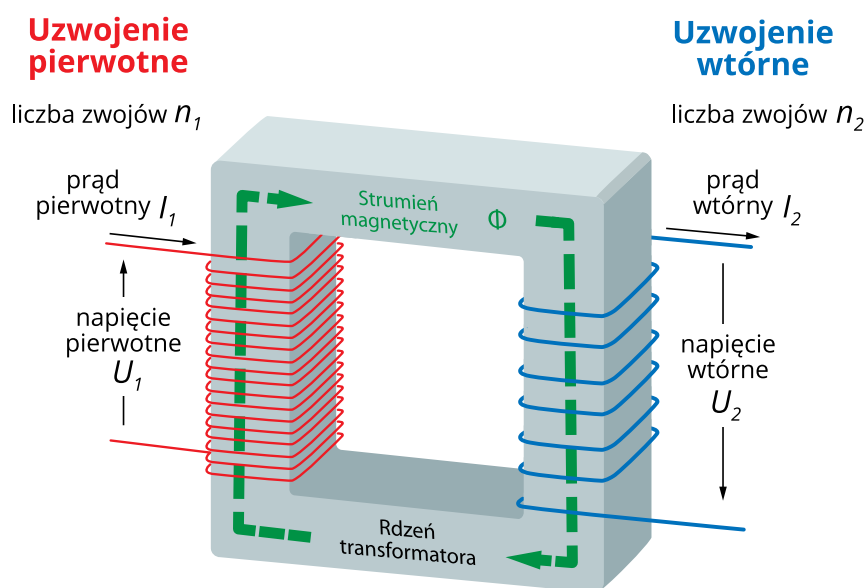
- dowiesz się, jak jest zbudowany i jak działa transformator,
- poznasz główne zastosowania transformatora,
- zrozumiesz, dlaczego przesyłanie energii elektrycznej na duże odległości wymaga podwyższenia napięcia w linii przesyłowej,
- zastosujesz zdobytą wiedzę w celu obliczenia wartości przekładni transformatora, który ma zmienić napięcie i natężenie prądu.

Przeczytaj

Warto przeczytać

Transformator w swoim działaniu wykorzystuje **zjawisko indukcji elektromagnetycznej**, czyli wytwarzanie w obwodzie SEM indukcji, wtedy gdy zmienia się strumień indukcji magnetycznej przez ten obwód. Żeby zrozumieć, jak działa transformator, należy poznać jego budowę.

Na stalowy rdzeń transformatora nawinięte są dwa uzwojenia: pierwotne i wtórne. Jeśli w uzwojeniu pierwotnym będzie płynął **prąd przemienny**, to wytworzy on we wspólnym rdzeniu zmienne pole magnetyczne (wartość indukcji magnetycznej B jest wprost proporcjonalna do wartości **natężenia prądu** I ; kierunek wektora indukcji magnetycznej jest zależny od kierunku przepływu prądu). To zmienne pole magnetyczne spowoduje, że zmienny będzie strumień pola magnetycznego przez uzwojenie wtórne, a więc w uzwojeniu wtórnym wytworzy się SEM indukcji, czyli **napięcie** wtórne na końcach tego uzwojenia.

Rys. 1. Schematyczne przedstawienie transformatora

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0.

W najprostszym modelu transformatora stosunek obu napięć równy jest stosunkowi liczby zwojów na uzwojeniach,

$$\frac{U_2}{U_1} = \frac{n_2}{n_1} \quad \text{lub} \quad \frac{U_{wy}}{U_{we}} = \frac{n_2}{n_1},$$

gdzie U_1 lub U_{we} oznacza napięcie pierwotne (wejściowe), a U_2 lub U_{wy} oznacza napięcie wtórne (wyjściowe), n_1 – liczba zwojów w uzwojeniu pierwotnym, n_2 – liczba zwojów

w uzwojeniu wtórnym.

Stosunek liczby zwojów na uzwojeniach, $k = \frac{n_2}{n_1}$, nazywamy **przekładnią transformatora**.

Wynika stąd, że jeśli chcemy obniżyć wartość napięcia, to liczba zwojów w uzwojeniu wtórnym musi być mniejsza niż w uzwojeniu pierwotnym. Ile razy mniejsza? Tyle, ile razy ma być mniejsze napięcie wyjściowe. Zatem w naszym przykładzie dotyczącym ładowarki telefonu komórkowego ok. 46 razy,

$$\frac{n_2}{n_1} = \frac{U_2}{U_1} = \frac{5 \text{ V}}{230 \text{ V}} = \frac{1}{46}.$$

Podczas transformowania (zmieniania) napięcia zmienia się jednocześnie natężenie prądu, dlatego że w idealnym transformatorze (taki model tutaj przyjęliśmy) nie ma strat energetycznych i moc dostarczana do uzwojenia pierwotnego (z jakiegoś źródła) musi być równa mocy przekazanej do uzwojenia wtórnego,

$$P_1 = P_2.$$

Ponieważ **moc prądu** jest wyrażona poprzez iloczyn napięcia i natężenia prądu, oznacza to, że

$$U_1 I_1 = U_2 I_2,$$

skąd

$$\frac{I_2}{I_1} = \frac{U_1}{U_2} = \frac{n_1}{n_2}.$$

Widzimy więc, że zwiększając napięcie w uzwojeniu pierwotnym k -krotnie, również k -krotnie zmniejszymy natężenie prądu w uzwojeniu wtórnym. Ma to znaczenie przy przesyłaniu energii elektrycznej na duże odległości: straty energii w przewodach są wprost proporcjonalne do kwadratu wartości natężenia prądu. I dlatego w liniach przesyłowych panuje bardzo wysokie napięcie.

Ale czasem opłaca się działanie odwrotne: zmniejszenie napięcia skutkuje bowiem wzrostem natężenia prądu w obwodzie wtórnym. Ta możliwość zwiększania natężenia prądu w uzwojeniu wtórnym transformatora jest wykorzystana w takich urządzeniach jak np. piec hutniczy, spawarka, lutownica czy zgrzewarka punktowa.

Słowniczek

transformator (ang. transformer)

urządzenie elektryczne podwyższające lub obniżające napięcie przemienne.

zjawisko indukcji elektromagnetycznej (ang.: electromagnetic induction)

wytwarzanie prądu indukcyjnego w obwodzie zamkniętym podczas zmiany strumienia pola magnetycznego przez ten obwód.

natężenie prądu (ang. current)

wielkość skalarna zdefiniowana jako stosunek wielkości ładunku elektrycznego przepływającego przez przekrój przewodnika do czasu, w którym ten ładunek przepłynął, oznaczamy je literą I . Jednostką natężenia jest amper, A.

napięcie elektryczne (ang. voltage)

wielkość skalarna odnoszona do dowolnych dwóch punktów obwodu elektrycznego lub do pola elektrycznego; równa stosunkowi pracy W , wykonywanej przez siły pola elektrycznego przy przemieszczaniu ładunku elektrycznego q wzdłuż pewnej krzywej s (między 2 wybranymi punktami pola, np. A i B), do wartości tego ładunku: $U_{AB} = W/q$. Oznacza się je literą U , a jego jednostka to wolt, V.

prąd przemienny (ang. alternate current)

prąd wywołany napięciem przemiennym, np. napięciem sinusoidalnie zmiennym:

$$U(t) = U_0 \cdot \sin(\omega t).$$

moc elektryczna (ang. electric power)

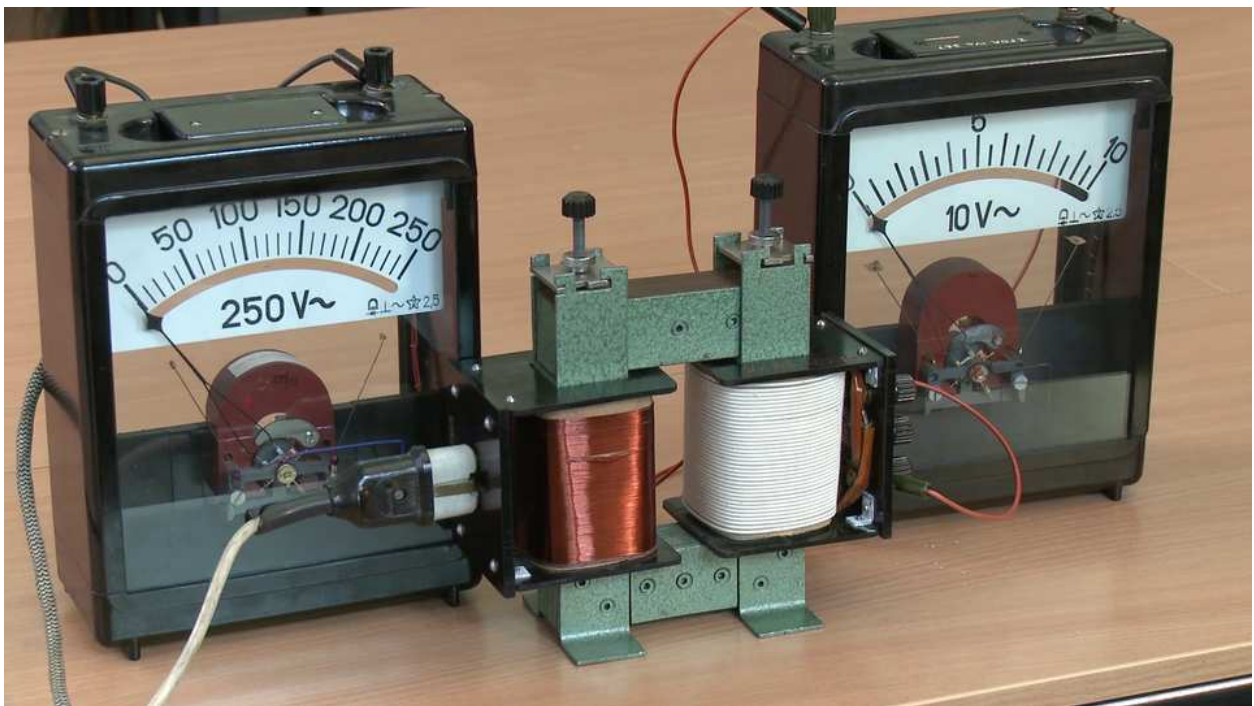
energia elektryczna przypadająca na jednostkę czasu; tutaj: moc przekazywana z jednego uzwojenia do drugiego. Oznaczenie P nie różni się od stosowanego w mechanice. Jednostką jest oczywiście wat, W.

Film (standardowy)

Zastosowania transformatora

W ramach filmu edukacyjnego obejrzysz inne ciekawe zastosowania transformatora. Używać będziemy szkolnego transformatora rozbieralnego. Przyglądaj się wnikliwie zaprezentowanym doświadczeniom, aby trafnie odpowiedzieć na pytania zadane w teście, w następnym rozdziale.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/RWRESmg4DHN7i>

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Zapoznaj się z audiodeskrypcją filmu.

Polecenie 1

Obejrzyj ponownie fragment filmu pokazującego świecenie żaróweczki w obwodzie wtórnym transformatora. Zweryfikuj wypowiedziane stwierdzenie: „... napięcie w uzwojeniu wtórnym wynosi, co łatwo sprawdzić, około trzech woltów.”

Polecenie 2

Obejrzyj ponownie fragment filmu pokazującego drugie doświadczenie, gdy w obwodzie wtórnym transformatora znajduje się cewka podłączona do woltomierza. Zweryfikuj spójność informacji przedstawionych na filmie. Uwzględnij przy tym rozdzielczość zastosowanych woltomierzy i przyjmij, że są one sprawne. Przyjmij także, że liczba zwojów w każdej z cewek jest dana dokładnie.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

We wzmacniaczach lampowych stosuje się transformatory sieciowe (ich uzwojenie pierwotne podłączone jest to sieci energetycznej, np. o napięciu 230V) o dwóch uzwojeniach wtórnych. Jedno z nich podnosi napięcie do ponad 400V, które jest następnie prostowane i służy jako tzw. napięcie anodowe w lampach. Drugie z uzwojeń wtórnych mało zwojów i płynący w nim prąd służy do żarzenia katod lamp, skąd następuje termoemisja elektronów i pod wpływem napięcia sygnału przyłożonego do siatki płyną one od katody do anody z różnym natężeniem.

Założmy, że na uzwojeniu pierwotnym jest $n_1 = 2000$ zwojów. Ile musi zwojów musi być na wtórnym-anodowym, żeby napięcie skuteczne na nim generowane było równe 420V? Ile wynosi napięcie żarzenia, jeśli wiadomo, że uzwojenie wtórne ma 55 zwojów?

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora:	Nina Tomaszewska
Przedmiot:	Fizyka
Temat zajęć:	Do czego służy transformator
Grupa docelowa:	III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony
Podstawa programowa:	<p>Cele kształcenia - wymagania ogólne</p> <p>I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.</p> <p>II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.</p> <p>Zakres podstawowy</p> <p>Treści nauczania - wymagania szczegółowe</p> <p>I. Wymagania przekrojowe. Uczeń:</p> <p>3) prowadzi obliczenia szacunkowe i poddaje analizie otrzymany wynik;</p> <p>4) przeprowadza obliczenia liczbowe posługując się kalkulatorem;</p> <p>VIII. Magnetyzm. Uczeń:</p> <p>5) opisuje zasadę działania transformatora oraz podaje przykłady jego zastosowania;</p> <p>Zakres rozszerzony</p> <p>Treści nauczania - wymagania szczegółowe</p> <p>I. Wymagania przekrojowe. Uczeń:</p> <p>3) prowadzi obliczenia szacunkowe i poddaje analizie otrzymany wynik;</p> <p>4) przeprowadza obliczenia liczbowe posługując się kalkulatorem;</p> <p>IX. Magnetyzm. Uczeń:</p> <p>13) opisuje zasadę działania transformatora; przedstawia uproszczony model transformatora, w którym przekładnia napięciowa i przekładnia prądowa zależą tylko od liczb zwojów; opisuje zastosowania transformatorów.</p>

Kształtowane kompetencje kluczowe:	Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 2018 r.: <ul style="list-style-type: none"> • kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, • kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, • kompetencje cyfrowe, • kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.
Cele operacyjne:	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. omawia sposób działania transformatora. 2. podaje różnorodne zastosowania transformatora. 3. objaśnia, dlaczego przesyłanie energii elektrycznej na duże odległości wymaga podwyższenia napięcia w linii przesyłowej, a z kolei działanie lutownicy wymaga obniżenia napięcia w obwodzie wtórnym transformatora. 4. stosuje zdobytą wiedzę do obliczenia np. liczby zwojów uzwojenia wtórnego w ładowarce telefonu komórkowego.
Strategie nauczania:	blended-learning
Metody nauczania:	wykład informacyjny wspomagany pokazem multimedialnym
Formy zajęć:	Praca w zespole klasowym
Środki dydaktyczne:	e-materiał + komputer z rzutnikiem lub tablety do dyspozycji każdego ucznia
Materiały pomocnicze:	nie
PRZEBIEG LEKCJI	
Faza wprowadzająca:	
<p>Nauczyciel zaciekawia uczniów transformatorami, ich obecnością wokół nas. Dobrze było by, żeby sami uczniowie podzielili się swoją wiedzą na temat zastosowań transformatorów.</p>	
Faza realizacyjna:	

Jeśli wcześniej nie był realizowany żaden temat omawiający zasadę działania transformatora, to nauczyciel, choć pobieżnie, musi to zrobić.

Następnie nauczyciel nawiązuje do wiedzy uczniów na temat zastosowania transformatora i rozwija ten temat oraz dokonuje podsumowania jak w części tekstowej e-materiału. Następnie nauczyciel wraz z uczniami oglądają film przedstawiający eksperymenty. Nauczyciel może stosować stopklatkę, dodawać swój komentarz i zadawać uczniom pytania. Trudno przewidzieć, jak rozwinie się dyskusja. W dużej mierze zależy to od uczniów i tego, czy mają zainteresowania techniczne.

Faza podsumowująca:

W fazie podsumowującej nauczyciel wraz z uczniami powinien rozwiązać zadania 3., 5. i 7. z zestawu ćwiczeń. Zadanie 5. jest o tyle ciekawe, że bezpośrednio odnosi się do eksperymentu pokazanego na filmie. W zadaniu 3. uczniowie pytani są o istotę zasady działania transformatora. Zadanie 7. z kolei jest całkiem nowym problemem, w którym uczeń zmierzy się z pojęciem przekładni zastępczej dla układów transformatorów. Pozostałe zadania proponuję zadać uczniom jako pracę domową. Powinni sobie doskonale poradzić.

Praca domowa:

Jak wyżej.

**Wskazówki
metodyczne
opisujące różne
zastosowania
danego
multimedium:**

Film z podstawowymi doświadczeniami dotyczącymi działania transformatora może (i powinien) być przedstawiony uczniom w nauczaniu na poziomie rozszerzonym, jeśli nauczyciel nie może przeprowadzić pokazanych tu eksperymentów na lekcji w szkole.